

4. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пукас, О. Калашник, О. Кочемировська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОП Клименко, 2015. – 114 с.

5. «Зелені кімнати»: рекомендації до обладнання / Н.П. Бочкор, О.В. Даценко, К.Б. Левченко та ін. – К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2012. – 28 с.

Мотлях Олександр Іванович,

завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ ТА ЇХ ПОКАРАННЯ

Слід констатувати факт того, що наразі в Україні є не кращою криміногенна ситуація, зокрема в показниках зростання кількості тяжких та особливо тяжких злочинів, в тому числі злочинів проти життя та здоров'я особи. Особливе місце протиправної діяльності займають злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітніх осіб. За офіційними статистичними даними Офісу генерального прокурора України протягом минулого року правоохоронці зареєстрували понад 550 кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості малолітніх та неповнолітніх. Кількість таких потерпілих від звалтувань сягнула 148 осіб, що більше а ніж вдвічі у порівнянні з 2018 роком. У співвідношенні до їх кваліфікації у 2018 році було зареєстровано 84 випадків вступу у статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 Кримінального кодексу України) та 274 випадків вчинення розбещення неповнолітніх (ст. 156 Кримінального кодексу України), а з січня по жовтень 2019 року обліковано 65 та 250 злочинів відповідно [1].

Поточного року вже зареєстровано 24 злочини сексуального характеру проти малолітніх та неповнолітніх осіб і це не межа. Зрозуміло, що відображені дані фіксують тільки офіційну, зареєстровану злочинність, проте реальний стан справ дещо інший. Згідно проведених вітчизняними фахівцями кримінологічних досліджень рівень латентності таких злочинів, зокрема, розбещення неповнолітніх може перевищувати 80% кількості зареєстрованих посягань, що створює загрозливу ситуацію для вітчизняного соціуму.

Варто наголосити, що злочини проти статевої свободи і статевої недоторканості малолітніх і неповнолітніх осіб завжди становили підвищену суспільну небезпеку та привертали увагу громадськості своєю цинічністю і аморальністю. Окрім того, такі злочини уособлюють собою високу суспільну небезпеку тим, що заподіюють

шкоду іншим суспільним відносинам та соціальним і моральним цінностям нормального фізичного та психологічного розвитку малолітніх та неповнолітніх громадян нашої країни. Одночасно вони руйнують соціальні зв'язки жертв насильства, їх подальшу тривалу адаптацію в соціумі після перенесених моральних та фізичних травм, виникнення небезпечних посттравматичних психічних розладів і т.п. У даному питанні дієвим механізмом може бути тільки впровадження невідкладних заходів протидії та запобіганню вчиненню злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітніх та неповнолітніх осіб і зокрема посилення кримінальної відповідальності за вчинення таких злочинів. Тобто, упорядкування цього проблемного питання безпосередньо на законодавчому рівні. Як результат минулого року у Верховній Раді України було зареєстровано два проекти законів, пов'язані із запровадженням примусової чи добровільної хімічної кастрації як виду покарання, а саме: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, вчинені стосовно малолітньої особи, неповнолітньої особи, особи, яка не досягла статевої зрілості» № 6449 від 15.05.2017 року та «Проект закону про внесення змін до деяких законів України (щодо впровадження Єдиного реєстру осіб засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього)» № 6607 від 21.06.2017 року. Обидва проекти законів були розглянуті на сесії Верховної Ради України і їх результатом стало погодження в першому читанні проекту № 6607 та прийняття Закону № 6449, що викликало хвилю обурень як серед парламентарів, так і в цілому в соціумі із-за низьки суперечливих позицій, що містилися в цих документах. Активно відреагував на стан речей Президент України Володимир Зеленський, який повернув проект закону № 6449 його авторам на доопрацювання із наданням своїх пропозицій щодо подолання існуючих у ньому прогалин. Після тривалих дискусій цей нормативно-правовий акт був допрацьований і у січні місяці поточного року (14.01.2020) підписаний Президентом України. Таким чином з 16 січня набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи» № 409-ix від 19.12.2019. Наразі цей реєстр перебуває на етапі свого формування. Доступ до нього буде містити обмежений характер і відкритим тільки для посадовців правоохоронних органів України, інших компетентних структур, відомств, установ та органів державного управління владою. Практика щодо такого виду реєстрів для зарубіжних країн не нова, але дієва. Навіть в деяких країнах інформація про злочинців цієї категорії є

відкритою та загальнодоступною. Приміром, в Польщі з 1 січня 2018 року запроваджено вільний доступ до онлайн-ресурсу педофілів та небезпечних гвалтівників. На переконання міністра юстиції Польщі Збігнева Зебро, злочинець має перебувати під постійним контролем, а всі мають знати, хто живе поруч.

У нашої держави в цьому плані пішли дещо іншим шляхом, а саме:

1. Єдиний реєстр буде вести Міністерство юстиції України. *(Це електронна база даних, де будуть збирати й зберігати інформацію про осіб, які вчинили злочини проти статевої свободи та недоторканості дітей).*

2. До реєстру будуть заноситися відомості щодо прізвища, імені, по батькові засудженого, дати народження, місця проживання чи перебування, злочину, за який його було засуджено, виду кримінального покарання, який до нього був застосований, інформацію про фактично відбуте ним покарання, а також про порушення правил адміністративного нагляду. *(Інформація про особу вноситься до реєстру на підставі обвинувального вироку суду, який набрав законної сили. У разі якщо особа вчинила злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи до створення реєстру, інформація про таку особу вноситиметься до реєстру на підставі ухвали суду за місцем проживання такої особи або місцем відбування нею покарання за клопотанням прокурора).*

На загал цей реєстр має стати запобіжником для повторення (рецидиву) таких злочинів через певну поінформованість осіб, на яких законом покладено обов'язки з виховання малолітнього (малолітньої). Ним же визначається встановлення ретельного адміністративного нагляду за відповідною категорією засуджених осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Також Законом посилено відповідальність за злочини, передбачені ст. 152, 153 КК, вчинені щодо особи, яка не досягла 14 років, незалежно від її добровільної згоди, особою яка раніше вчиняла такі злочини (у разі їх повторності) – до довічного позбавлення волі [2].

У цілому позитивно оцінюючи законодавче врегулювання питання щодо впровадження Єдиного реєстру осіб засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього та посилення відповідальності за такі злочини, слід констатувати факт того, що й на тепер точиться дискусія в середовищі правників стосовно заходів покарання осіб-педофілів. А саме: на етапі розробки зазначених вище проектів законів вченими і практиками висловлювалися позиції щодо різних видів покарання злочинців-педофілів, у тому числі введенням хімічної чи фізичної кастрації або ж тривалого чи довічного ув'язнення за прикладом низки країн ближнього і дальнього зарубіжжя. Водночас, вітчизняний законодавець обрав форму підсилення покарання злочинців через ув'язнення, відкинувши добровільну чи примусову хімічну кастрацію.

Тобто гуманно поставився до осіб, які вчинили такі кримінальні правопорушення, захищаючи їх власні інтереси більшою мірою, а ніж інтереси малолітніх та неповнолітніх, які стали жертвами сексуального насильства. Багато хто з фахівців вважає, що з проєкту закону добровільну кастрацію вилучили керуючись наступним: по-перше, через дорогі медичні препарати і скарги правозахисників, які наголошували на дуже жорстокому поводженні з хворими на педофілію через кастрацію, бо це суперечить прийнятій загальносвітової практиці; по-друге, через вартісну процедуру реалізації цього добровільного заходу, де держава повинна витратити значні кошти на закупівлю медичних препаратів для лікування хворих на педофілію, хоча їй це занадто витратно, простіше ув'язнити злочинця, а ніж його лікувати. Але не потрібно забувати того, що педофілія – це хвороба, яка самостійно не лікується, й особа після відбукання покарання повернеться такою ж хворою і вчинить рецидив злочину. Більше того, засуджена особа, повернувшись через тривалий проміжок часу з місць позбавлення волі, може застосувати помсту до жертви, через яку вона понесла кримінальне покарання. Та й сама жертва сексуального насильства навіть з плином часу відчуватиме тривогу того, що її кривдник після довготривалого ув'язнення цілком може вчинити відносно неї чи членів її сім'ї протиправні кримінально каранні дії. У цьому плані, за кордоном з метою мінімізації чинників загроз застосовується медикаментозна профілактика статевих злочинів для педофілів. У більшості країн світу застосовують хімічну кастрацію, зокрема в Канаді, Франції; хірургічну кастрацію в Чехії; добровільну кастрацію – Польщі та Німеччині. У Росії і Казахстані і у низці штатів США застосовується примусова хімічна кастрація. Медикаментозна профілактика статевих злочинів застосовується в багатьох європейських державах (Великобританія, Франція, Німеччина, Данія, Швеція, Норвегія, Естонія) та в інших країнах таких як Канада, Ізраїль тощо [3].

Як бачимо із зазначеного вище переліку країн найпоширенішою є хімічна кастрація, яка полягає у прийомі спеціальних ліків, котрі пригнічують вироблення тестостерону. Зрозуміло, що хімічна кастрація не може бути панацеєю у боротьбі з педофілами, але на наш погляд її застосування до таких злочинців знизило б кількісний показник хворих осіб на цю недугу і убезпечило б малолітніх і неповнолітніх громадян України від ймовірних протиправних дій проти їх статевої свободи та статевої недоторканості.

Але маємо, що маємо. про ефективність єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи і статевої недоторканості малолітньої чи малолітнього можна буде судити з плином часу. щиро сподіваємося на те, що запроваджений реєстр буде сприяти зниженню кількості злочинів цієї категорії в Україні.

Список використаних джерел

1. <https://www.unian.ua/society/10853504-zgvaltvannya-nepovnolitnih-oprilyudnena-statistika-yaka-shokuye.html>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи : Закон України від 19 грудня 2019 р. url: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-20>.
3. <https://dyvys.info/2020/01/14/yedynyj-reyestr-pedofiliv-chy-dopomozhe-tse-vberegty-ditej-vid-zbochentsiv/>.

Нагайник Тарас Григорович,

старший викладач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІДУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ І ЙОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІЗ СУДОВО-МЕДИЧНОЮ ЕКСПЕРТИЗОЮ

Кримінальні правопорушення, які посягають на життя та здоров'я особи залишаються досить розповсюдженими. В значній частині їх фігурантами виступають неповнолітні особи.

Освідування, як одна із слідчих дій, займає надзвичайно важливе значення під час проведення досудового розслідування. Метою його проведення є перевірка вже зібраних у провадженні доказів, отримання відомостей про особу, по можливості встановлення нових доказів. Необхідність у проведенні освідування виникає у випадках, коли потерпілий, свідки під час допиту вказують на особливі прикмети, які є на тілі підозрюваного у вигляді шрамів, татувань, родимих плям та ін., а також тілесні ушкодження, які могли залишитися на тілі в результаті опору або (та) інших дій, які супроводжували правопорушення.

Відповідно статті 241 КПК України, освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується.

Якщо КПК України 1960 року передбачав два види освідування: слідче та судово-медичне, що мали відмінності в завданнях, суб'єктах проведення та документальному оформленні, то в новому КПК України таке чітке розмежування відсутнє. Але на теперішній час залишається відмінність освідування від судово-медичної експертизи.